

La botiga de llibres vells

ERNEST MARTÍNEZ FERRANDO

Introducció i notes:
Vicent Alonso

ELS NOSTRES AUTORS

bromera

LES LLUNYANIES SUGGESTIVES

Una ciutat a l'horitzó

En el matí d'octubre un vellet assegut a l'ombra d'un til·ler solitari, davant l'alqueria, contemplava els camps assolellats i vaporosos amb les mans sobre el pom d'un gros bastó de nucs. Al seu entorn l'ombra era blava, l'aire transparent i, de tant en tant, les fulles de l'arbre es desprenien vermelles i grogues, surant una breu estona abans de caure a terra. També de tant en tant passava una amorosa flaire de menta i aleshores la mirada ambarina del vell s'animava una mica, tènueament, acompanyada d'una ampla alenada.

Més enllà, en l'horta propera, entre el fullam obscur, una nena anava omplint son cistell amb la fruita madura que les seues mans abastaven de les branques. De vegades feia una pausa en la seua feina i romania quieta, mentre l'esguard, volant per damunt de la plana inundada de sol, anava a cercar la llunyania on la silueta blava de la ciutat amb la seua torre gòtica al mig, semblava fondre's entre l'aire, la llum i la calitja. Aquella ciutat enigmàtica en la distància atreia sovint l'atenció de la nena, la qual considerava en silenci els tènues llampecs que palpitaven al seu entorn, les seues fumeres misterioses, la suau remor de campanes que a vegades arribava gronxant-se dolçament en la brisa

del matí. L'encant, però, era més intens a les nits, quan des de la finestra de la seua cambra la veia il·luminar-se entre les negres arbredes, projectant una incerta resplendor sobre el cel.

—Si jo pogués anar-hi algun dia... —murmurava entre llavis la nena, mentre els seus ulls contemplaven els nombrosos camins i corriols que a través de les hortes portaven a la ciutat i que semblava que la invitassen a realitzar el seu anhel.

Després, tot prenent el cistell que havia deixat a terra, continuava la feina interrompuda. Unes vegades es posava sobre les puntes dels peus per tal d'abastar la fruita molt amagada entre el brancatge, altres es distreia traient d'una poma un insecte de colors bellíssimes que s'enfugia cap al sol com un puntet negre en la llum.

Sota el til·ler el vell contemplava la nena de l'horta i també, en algun moment, la ciutat de l'horitzó; aleshores semblava que en la melangia de la seua mirada hi havia una mica més encara de melangia. Aquella nena era sola. Un dia els seus pares s'embarcaren cap a Orà, i s'endugueren en braços el germanet petit i alguns farcells. —Escriurem a l'arribada —digueren, però mai més no s'ha tornat a saber d'ells. Tothom ignora quina fou la sort de l'humil matrimoni; les indagacions no tingueren cap resultat. Tot recordant els detalls concrets del dia en què se n'anaren hom diria que prengueren el camí de l'infinit. L'alqueria va romandre abandonada a la seua pobresa. Una esberla vermella, que deixava al descobert les pedres envaïdes de brossa rebel i de vespes, partí un dia la façana, no emblanquinada de temps, com una tràgica ferida. L'emparat que en dies millors procurava ombra fresca a l'entrada, va assecar-se a

causa d'una ràpida malaltia. La casa s'embolcallà de silenci a mida que els camps que li pertanyien passaren a les mans dels veïns. Enmig de tanta desolació, sols les humils flors de nit donaven una migrada alegria, constel·lant-se cada vesprada, quan es ponia el sol, de petites flors morades i grogues. Recordant aquestes coses, el vell, sempre que contemplava a l'horitzó la silueta blava de la ciutat, sobresortint sobre les ondulacions frondoses de l'horta, un presentiment amarg li estrenyia el pit.

—Senyor! —deia també entre llavis, a l'ombra del tiler—, doneu-me encara un any de vida, només un any de vida. —I els seus ulls d'ambre cercaven amb mirada suplicant el blau del cel, per tal com ja el seu cos anava afeblint-se, i un misteriós desig el corbava cap a la terra humida i flairosa, quallada en aquest matí de petites flors, animada d'insectes feiners i de correnties d'aigua que cantava amagada entre la molsa o brillava com argent viu en sortir a la llum del sol.

Dotze campanades llunyanes, esmorteïdes en la resplendor del migdia, vibraren en l'aire. El vellet tancà els ulls per poder mirar-se millor els seus pensaments interns. La nena de l'horta, en canvi, deixant altra vegada el cistell a terra, es col·locà les mans sobre les celles per poder mirar millor, no pensaments interns de cap mena sinó l'espai: el seu esguard volà per l'aire lluminós, tot cercant alguna cosa que semblava interessar-la. De sobte féu un bot, llançà un crit d'alegria i picà de mans: un eixam de coloms, escapat d'alguna alqueria propera creuà el cel venturosament i ràpid vers la ciutat. Talment el seu anhel.

El camp en la llunyania

En l'hora en què els llums s'encenen i la ciutat s'oblida del crepuscle que va apagant-se lentament sobre les teulades i sobre les finestres més altes, una dona endolada s'esmuny entre la multitud obscura que ompli les vies principals de la població. Segurament segueix el camí acostumat de cada dia. Avança amb pas ràpid, amb gest indiferent, entre les darreres clarors del cel i les primeres llums elèctriques de la nit; de vegades la seua cara pàl·lida s'esborra en les foscors urbanes però aviat torna a reparèixer a través de la gent bellugadissa i espessa. Al seu pas els magatzems i botigues van il·luminant els aparadors, els anuncis elèctrics comencen a palpitjar sobre els àtics dels edificis, els bars es vesteixen d'alegre policromia i els tramvies llisquen resplendents i sonors sota les fileres de plàtans dels carrers amples.

Però res no atrau l'atenció de la dona endolada i solitària que camina pressosa, guiada només pel seu afany d'arribar aviat a les barriades extremes de la ciutat on viu i ningú no l'espera. Quan li surt al pas un homenet humil que li ofereix objectes de bijuteria barata, l'evita amb un gest d'esquerperia brollat de la seua timidesa. Quan algun desconegut li diu unes paraules a l'orella, el defuig astorada. Com és un dia de les darreries d'octubre un ventijol que comença a ésser fred fa caure fulles seques dels arbres, posa irisacions pàl·lides en els fanals i eleva perversament sobre l'asfalt nuvolets de pols, com alenada diabòlica.

En arribar a una plaça espaiosa, la més espaiosa de la ciutat, la dona solitària s'atura de sobte i, oblidada del seu monòleg interior i oblidada també de tot ço que la volta,

el seu esguard, es projecta fixament en la monumental bastida d'un edifici en construcció la qual es retalla negra en l'ample cel crepuscular. Així roman immòbil un moment, les mans caigudes i enllaçades sobre la falda i unes paraules que no diu, surant-li pels llavis entreoberts. La sobtada delectança d'un principi se li va canviant de mica en mica en melangia. Quina estranya cosa la reté al bell mig de la plaça? Què és el que mira de manera tant insistent? Segurament és aquella estrella petita, però de llum vivíssima, que surt i s'apaga entre els pals de l'enorme bastida i sobre el nacre crepuscular del cel. Un diàleg sense paraules sembla establert entre la dona endolada i l'estrella, en la qual potser aquesta tarda ha trobat una antiga amiga oblidada.

El candorós encantament ha quedat interromput tan de sobte com es va produir perquè algú, en passar, ha dit a la dona a cau d'orella unes paraules inconvenients. Aleshores, ella, com si despertés, reprèn el seu camí més de pressa encara. No triga gaire a endinsar-se pels carrers estrets d'una barriada apartada, propera al riu que passa ran de la ciutat. Encara la veiem aturar-se un breu moment tota dubtosa i pensívola, parlant-se a si mateixa, en la feble taca de llum d'un fanal. Després desapareix en la foscor.

Aquesta dona viu solitària en una reduïda cambra que s'obri a un terrat envaït de plantes, cobert de plantes enfiladisses. A la cambra —cuina, menjador i dormitori— tot és vell i gastat. Sobre les parets, hi pengen alguns cromos de calendari, anuncis de licors; algunes fotografies. Un rellotge de pèndols marca les hores amb un tic-tac que naufraga en la remor monòtona, ininterrompuda, d'una fàbrica propera; aquesta remor envaeix i ompli l'ai-

re d'una pesantor desficiosa. A les nits, quan emmudeix la fàbrica, el tic-tac del rellotge s'apodera del silenci i una pobra bombeta elèctrica penja com una llàgrima sobre l'escàs mobiliari de la cambra.

Els diumenges al dematí, prop del migdia, quan ja l'habitació està neta i està també llesta la feina, la dona surt al terrat i seu en una cadira, entre geranis i les flors de nit, en actitud d'espera. De tant en tant entra a consultar el rellotge. Finalment, com qui pren una decisió, s'aixeca, puja damunt d'unes caixes de fusta, s'agafa a un ferro que sobresurt de la paret, després a una corda i, tot fent un esforç, aconsegueix entrar a un altre terrat veí, molt més alt que el seu, des del qual, per damunt dels murs de la silenciosa fàbrica, s'albira un ampli i lluminós panorama més enllà del riu, sobre l'horta, limitat a l'horitzó, relativament lluny, per una cadena de muntanyes blaves que semblen transparents. Entre la verdor de tonalitats variades tardorals, apareixen escampats multitud de poblets, de caserius, de blanques alquerries. Aleshores, ja asseguda a la barana, tal com li és possible, la dona es refrega els ulls amb les mans com per fer la vista més clara, i esguarda fixament un punt que sens dubte li és ben conegut. Respira profundament. Somriu. Espera.

Quan arriba l'hora del migdia dotze campanades sonores es desprenen del gran rellotge de la fàbrica.

Aquestes dotze campanades les repeteix el rellotge de pèndols de la casa de la dona humil. També les repeteixen altres rellotges propers. Hom diria que és una consigna perquè en aquest moment un eixam de coloms sortit Déu sap d'on emprèn un ample i alegre vol des de la ciutat vers l'horta il·luminada.

La dona solitària decanta aleshores el cap sobre la palma de la mà, murmura quelcom entre llavis i segueix contemplant llarga estona, melangiosament, la llunyania...

UNA VIDA

*Mais je puis morir!
Moi!...*

JULES LAFORGUE

Després de berenar els nens, la mare, ja ben vestida i ben pentinada, va prendre el petit als braços i es posà a la butxaca la clau de casa; el pare agafà de la mà la nena gran. Abans de sortir digueren:

—Mare, ens n'anem una estona a passeig; no trigarem gaire.

Vora el balcó quedà asseguda la mare, una velleta ja carregada d'anys. Quan sentí les paraules dels fills que se n'anaven no va respondre, ni tan sols aixecà els ulls ni féu el més petit moviment, però tan bon punt es tancà la porta de l'escala s'alçà de la cadira amb prou dificultat, servint-se d'un bastó, i apagà el llum. Després, lentament, tornà a seure. Sobre els vidres del balcó anaven afeblint-se les darreres clarors del dia.

Tota aquella tarda (ningú no se n'havia adonat) la velleta l'havia passada molt commosa de records. Res no l'interessava del que li deien. S'havia tancat en una muda esquerperia. Desitjava, això sí, que la deixassen sola, l'ànima quieta. En cert moment la seua filla se l'havia mirada

amb atenció, per bé que estava acostumada al seu hermetisme hostil. —Els vells ja es sap...— havia dit indiferent el marit, aixecant els muscles, mentre era ocupat a traure un clau inoportú de la sabata de la nena gran.

Com els nuvolets que naveguen pel cel unes vegades de pressa, altres a poc a poc, destacant-se en formes i figures, esquinçant-se després, confonent-se, d'aquesta mateixa manera s'apareixien avui profusos records de la vida passada en la fatigada imaginació d'aquesta dona pensívola i li era una pena no poder-los retenir tal com ella hauria desitjat. Quina tarda singular aquella!; dies, moments, breus estones d'altre temps es reproduïen en el seu interior amb una lúcida precisió; en canvi, algunes imatges passaven tan subtils i lleugeres, tan enterbolides i confuses, que gairebé dubtava si havien estat somni o realitat.

A través del forat de la memòria, o més aviat túnel profund, tornà a veure la casa dels seus pares i tota la família reunida a taula; tornà a veure algunes de les seues millors amigues i àdhuc a sentir algunes de llurs paraules; tornà a veure també el carrer on va nèixer i viure sempre fins que el marit se l'emportà a una nova llar. Era aquell un carrer estret, sense sol, humit i gris, amb sentors aspres que s'escapaven dels magatzems obscurs, amb molta roba estesa a les finestres, amb una cridòria constant de criatures. Quin carrer meravellós: totes les pedres i racons eren xops de substància de la seua vida. Que clarament que el veia. N'estava sorpresa.

Aquesta tarda li era un gran plaer recordar, reviure el seu món antic, encara que només fos en la memòria. Gairebé el tenia oblidat. Les coses de cada dia, la inútil realitat

actual, la distreien massa. La realitat actual era insípida, sense interès. En canvi, els seus temps... Oh el seu temps! D'ara endavant procuraria estimular més sovint la imaginació; d'això en faria un plaer, un plaer trist però un plaer al cap i a la fi; era l'únic recurs que li quedava. Veritablement tal intent no era cosa fàcil perquè la imaginació li fallava i àdhuc arribava a sentir fatiga del seu esforç, però faria el que podria. El cas d'aquesta tarda era una excepció; aquesta tarda el seu passat li semblava com un mirall trencat en petits trossos i els records eren com alguns d'aquests fragments que ella aconseguia traure de la tenebra i fer-les brillar per un moment amb unes llums misterioses que s'encenien en el seu interior. Aquesta tarda a dintre seu l'ànima s'havia encès com una llàntia...

En arribar ací dels seus tumultuosos pensaments, la velleta semblà despertar per un moment i esguardà estranyada al seu entorn. S'havia fet de nit. Ara pujava del carrer la claror groga d'un fanal que feia destacar en la penombra la forma sense silueta de la dona pensívola. Pobra dona! Potser era la perfídia de la nit la que ara, de mica en mica, li anava posant un sabor amarg al pensament. Ella no havia tastat mai la cendra però creia sentir a la llengua un regust... sí, sí, un regust de cendra.

Heus ací que el raval de carrers estrets i complicats, en els quals cada edifici, cada cantonada, cada accessori —una font, un portal, una làpida— hauria pogut suggerir-li un record de la seua infantesa o de la seua joventut, ja no existia; havia estat enderrocat per construir carrers nous, vies més amples. Arribà un dia en què, sobre les teulades i terrats de les cases antigues, hi aparegueren uns

hòmens gairebé imperceptibles, armats de pics, movent-se d'un lloc a l'altre, pujant per ací, desapareixent per allà, parlant a crits, i aviat un clic-clic, clic-clic obstinat començà a sentir-se, acompanyat de núvols, de grans núvols de pols que de vegades àdhuc enterbolien la llum del sol. Aquells homenets grisos, amb llurs eines metàl·liques, amb llur treball afanyós però sense cançons, anaren buidant els vells edificis entre sordes esllavissades de maons i de terra en les quals hom diria que se sentien, si es posava atenció, gemecs apagats, alguna veu dolorida, algun crit de protesta. Prompte per les finestres i balcons de les façanes es pogué veure l'enderrocament interior. Després anaren a terra també les façanes i fou aleshores quan aparegué a l'aspra llum del dia un depriment espectacle de bigues corcades, de baranes i reixes a mig desclavar sostenint-se absurdament en l'aire, d'esbotzats desaigües vergonyosos, de negres conductes de fum esbadellats, d'envans entapissats amb papers descolorits i en els quals junt amb la brutícia hi semblava persistir com una ombra dispersa, melangiosa, de l'ànima, de la vida íntima de famílies que Déu sap a on se n'havien anat. Cert vespre la velleta havia sentit contar a un dels obrers en la taverna que a la paret d'una escala estreta, abans de clavar-hi el pic, havia llegit aquestes paraules: «T'estimaré sempre, Maria». I l'home ho contava divertit. També recordava la velleta que ella mateixa un dia va veure venir volant per l'aire des dels edificis a mig enderrocar un paper que semblava escrit; la curiositat la féu ajupir-se per arreplegar-lo: era una carta tramesa des d'Amèrica i redactada dificultosament amb lletra infantil...

Amb el temps els enderrocs de l'humil raval s'acumularen en forma d'elevada i polsosa muntanya, sobre la qual el sol posava una resplendor agra i engegadora. Finalment per diversos camins vingueren multitud de carros trepidants i pressosos els quals, dia rere dia, anaren emportant-se en totes direccions les despulles del barri antic, fins que d'aquest no hi quedà més que un conjunt de solars amb amuntegaments de portes, finestres, baranes, etc. disposades per a la venda a l'encant. Així desaparegué per a sempre de la realitat el reduït món on s'havia descabdellat la vida d'aquesta dona avui abandonada al record.

Però quelcom de més amarg que la desaparició del seu barri, havia perdut ella a poc a poc a través dels anys: lentament havia vist desaparèixer totes aquelles persones amb les quals era agradós aturar-se una mica i reconstruir moments d'altre temps. Els pares s'endugueren el plaer de fer reviure dies bellíssims de la seua infantesa; amb la mort de l'espòs havia deixat també d'existir gran part de la seua pròpia vida. Els seus dos germans s'havien emportat amb ells, igualment, dies, hores, moments del seu passat. Un any i altre any havien anat sucumbint, com fulles seques, els bons amics; quina pena tan gran va sentir el dia que va tenir notícia de la mort de la Neus! La Neus i ella s'havien estimat com germanes; s'havien confiat secrets, havien compartit il·lusions i dolors. Quan la va perdre experimentà com mai la sensació d'una gran soledat... La velleta es considerava aquesta tarda com un arbre que a través del temps ha anat perdent totes les seues branques i del qual només resta un tronc rugós i corcat. Es considerava també com la despulla d'un naufragi.

Però... i els fills? Aquesta interrogació la dona, sense adonar-se'n, la pronuncià en veu alta, impel·lida per la mateixa força dramàtica del seu monòleg. I la veu ressonà d'estranya manera en el silenci de l'habitació. S'esglaià la vella i tot seguit mirà al seu entorn, com tement que es produís quelcom de sobrenatural. La lluna penetrava ara a través dels vidres del balcó i en la taca de llum pàl·lida es distingia incertament, feta un embolic de roba, la velleta corbada, el cap sobre el pit i les mans estintolades en el puny del bastó. Al pis de dalt s'hi sentien veus infantils; aquestes veus varen ésser un sedant momentani.

Al cap de poc tornava la velleta a reprendre el seu soliloqui, però amb una temor creixent en el fons del seu ésser que anava envaint-la de defici.

Dels fills no hi havia què pensar. Ella els estimava molt. Els havia estimats més encara de petits. Ara eren altres vides diferents que de vegades la contemplaven d'una manera tota estranya. Avui la velleta sols pensava en ella mateixa, sobre la seua pròpia vida. Però què li quedava, Senyor, d'aquesta vida? Només li quedava la memòria cansada o potser les poques hores solitàries d'aquesta tarda en què experimentà tal allau de record. Sols li quedava el cos —quina misèria!—, aquell cos dolorit, cansat, atenallat de rampes. La seua vida havia estat com la pedreta d'un camí, com la fulla d'un arbre...

De sobte quelcom estrany s'esdevingué a l'habitació. La velleta féu un manoteig en l'aire i el bastó li va caure amb gran soroll. Era que es produïa la tragèdia i enmig de la taca pàl·lida de la lluna: la dona intentà aixecar-se de la cadira però hom diria que una força poderosa invisible,

brollada de la terra, li ho volia impedir. Tanmateix pogué aixecar-se, féu uns passos per l'habitació amb els braços estesos, com una persona orba, tot cercant quelcom per sostenir-se i no caure a terra. Tot era inútil. L'hora estava marcada en un punt; les sagetes del rellotge no s'aturarien; ara anaven a assenyalar-la, Sonaren...

La dona va caure pesadament i romangué immòbil, sense vida sobre el pis de l'habitació.

* * *

Casa enfora tot continuava normalment. Al balcó del costat va sortir una veïna que cridà amb veu aguda:

—Miquelet, puja que el sopar és a taula!